

Драгана М. Марковић*
Универзитет у Бањој Луци
Филолошки факултет
Студент мастер студија

УДК 811.161.1'367.622:811.163.41
DOI: 10.7251/RFFP2022163M
Прегледни научни чланак

**ИМЕНИЦЕ КАТЕГОРИЈЕ NOMINA AGENTIS У
СТАРОРУСКОМ И СРПСКОМ ЈЕЗИКУ
НА ПРИМЈЕРУ ПОВЕСТИ ВРЕМЕННЫХ ЛЕТ
(ПОВИЈЕСТИ МИНУЛИХ ЛЬЕТА)¹**

У раду се говори о именицама које имају значење *nomina agentis* у староруском и савременом српском језику. Именице ове творбене категорије ексцерпирани су из *Повести временных лет (Повијести минулих љета)*. За циљ рада поставили смо анализу деривационих средстава именица категорије *nomina agentis* и њихове продуктивности у староруском и српском језику. У раду се обраћа пажња и на лексичко-семантички аспект појединих именица.

Кључне ријечи: именице категорије *nomina agentis*, дериватолошка средства, српски језик, староруски језик, *Повестъ временных лет (Повијести минулих љета)*

* draganam95@mail.ru

¹ Рад представља измијењену и дорађену верзију дипломског рада под називом „Именице категорије *nomina agentis* у *Повести временных лет* и *Летопису Иоа Дукљанина*“.

1. УВОД

Именице категорије *nomina agentis* имају значење вршиоца радње. Ове именице формално су изведене од глагола (Вићентић, 2009: 137).

Значење именица ове творбене категорије понекад је тешко разграничити од именица које имају значење занимања (*nomina proffessionalia*), па тако постоје неслагања у литератури.

Светозар Николић у свом раду *Nomina agentis у старословенском језику* пише да

nomina agentis имају два своја лексички јасно одвојена и издиференцирана модалитета у зависности од тога да ли се дато лице карактерише према стварном извршавању дате радње у датом временском моменту или се пак „човек одн. лице карактерише по томе што неку радњу врши стално, по опредељењу, позиву, способности и сл. У овом другом случају – *nomina agentis* се реализују, односно лиферују речи комплексној – чисто лексичкој – категорији тзв. имена занимања (*nomina proffessionalis, nomina officii*)“ (Николић, 1966–1967: 34).

У овом раду Светозара Николића могуће је примијетити именице категорије *nomina instrumenti*, попут именица *рало, кадило, љрнито*. Ми ћемо у нашем раду посматрати искључиво именице мушког рода изведене од глаголских основа. Именице женског рода истог творбеног значења нису узете у разматрање, с обзиром на то да се оне сврставају у посебну творбену категорију *nomina feminina* (Вићентић, 2009: 137).

Као корпус за истраживање користит ћемо летопис *Повесѣь временных лет* према *Лаврентијевској летописи (Повијесѣь минулих летѣа* према *Лаврентијевском летопису)* на староруском језику и превод овог летописа на савремени српски језик. *Повесѣь временных лет* се сматра најстаријим руским летописом. Претпоставља се да је велики кнез Свјатополк наручио ово дјело од Нестора, монаха из Печерског манастира код Кијева. Нестор је дјело завршио 1113. године, дакле у години када је Свјатополк преминуо. Владимир Мономах, Свјатополков наследник, повјерио је игуману Силвестеру да направи нову редакцију Летописа, што је овај и учинио 1116. године. Он је у летопис унио неке значајне догађаје од 1113. до 1116. године. Тако је настала друга редакција *Повесѣи временных лет (Повијесѣи минулих*

љета), која је нађена у саставу *Лаврентијевској летописи* (*Лаврентијевској летописи*) из 1377. године (Косовић, 2003: 194).

У *Повести временных лет* говори се о стварању словенске писмености, о крштењу Олге, као и о крштењу Русије, о мученицима Борису и Глебу и др.

Творбом именица у *Повести временных лет* бавили су се руски научници. Посебно издвајамо руску ауторку Ирину Јерофејеву, чији радови из творбе ријечи имају, између осталог, као корпус *Повесты временных лет*. Такав је, на примјер, научни рад *Личные дериваты с суффиксом -(ьн)икъ в мѣнѣально-кулѣурном ѣросѣрансѣве языка русских летописей*.

Сам процес означавања предмета и појава из спољашњег свијета представља мјерење њихове важности за носиоце језика. Због тога се у творби ријечи, изразитије него у другим областима језика, реализује идеја споне сазнања са структуром језика (Вендина, 2002: 8)². Анализом деривата пружа се могућност реконструкције лика средњовјековног човјека, што је Татјана Вендина показала својом монографијом *Средневековый человек в зеркале старославянского языка*.

У овом раду ћемо анализирати деривациона средства именица категорије *nomina agentis* и њихову продуктивност у староруском и савременом српском језику, користећи компаративну методу. Обратићемо пажњу и на лексичко-семантички аспект појединих именица.

2. ИМЕНИЦЕ КАТЕГОРИЈЕ NOMINA AGENTIS

Суфикс *-(н)ик/-(ьн)икъ*

Суфикс *-(н)ик* (**-никъ*) спада у сложене суфиксе. Историјски гледано, овај суфикс је настао путем перинтеграције што се *-ьн* од основинског завршетка придјева спојило са првобитним наставком (данас: суфиксом) *-икъ* (Николић, 1966–1967: 60). „У функционалном погледу ранији однос *-икъ* : придевски детерминатив на *-ьн*- замењен је новом интерпретацијом *-ьникъ*: глаголски општи део“ (Николић, 1966–1967: 60).

Александар Белић је имао другачије мишљење и није признавао осамостаљење овог суфикса (Белић 1936, према Клајн, 2003: 155). Данас је у творбеној анализи тешко разграничити суфикс *-ник* од су-

² Сви преводи са руског језика припадају ауторки рада.

фикса *-ик*, па овдје неће бити строге диференцијације између ова два суфикса.

Посебну групу именица са суфиксом *-ик* чине именице изведене од партиципа на *-н*. Такође, доста именица настало је од партиципа на *-ен* (нпр. *ученик*, *мученик...*), а мање их је од партиципа на *-ан* (нпр. *посланик...*).

У *Повесѝи временных лѝи* суфиксални начин творбе веома је продуктиван, као и суфикс *-ник* (*-ѝникѝ*).

Именице категорије *nomina agentis* које се налазе у поменутом летопису образоване од:

- глагола несвршеног вида: ст. рус. *вѝздержникѝ* (<*вѝздержѝи*), *настѝавникѝ* (<*настѝавѝи*), *работѝникѝ* (<*работѝѝи*), *посѝтникѝ* (<*посѝѝи*), *пѝревозникѝ* (<*пѝревозѝи*); срп. *пѝдвижник* (<*пѝдвижавѝи се*), *настѝавник* (<*настѝавѝи*), *радник* (<*радиѝи*), *пѝосник* (<*пѝосѝѝи*), *пѝревозник* (<*пѝревозѝи*);

- глагола свршеног вида: ст. рус. *началникѝ* (<*начѝѝи*), *наслѝдникѝ* (<*наслѝдѝи*), *оѝѝмстѝникѝ* (<*оѝѝомстѝѝи*), *засѝуѝникѝ* (<*засѝуѝѝи*), *пѝресѝуѝникѝ* (<*пѝресѝуѝѝи*); срп. *зачетѝник* (<*зачетѝи*), *наслѝдник* (<*наслиједѝи*), *осветѝник* (<*осветѝѝи*), *засѝуѝник* (<*засѝуѝѝи*), *пѝресѝуѝник* (<*пѝресѝуѝѝи*).

Међутим, код неких именица постоје потешкоће у одређивању основе.

У данашње време више нема разлога да сумњамо да изведенице од именичких основа, као и оне од глаголских (остављајући по страни трпни придев) имају суфикс *-ник*. Одређивање мотивне речи међутим у многим случајевима може да буде неизвесно, јер се догађа да од исте основе постоје именица и глагол, именица и придев или све то троје (Клајн, 2003: 156).

Овдје као примјер Иван Клајн наводи семантичке парафразе именице *раѝник* које је издвојио С. Бабић: „судионик у рату“; „ратна особа“ или „онај који ратује“ (Клајн, 2003: 156).

Према мишљењу Ивана Клајна, друга дефиниција је неприхватљива, али сматра да би Александар Белић њој дао предност, с обзиром на то да је сматрао да су ријечи на *-ник* грађене од придјева на *-н(и)* (Исто). А у овом случају имамо придјев *раѝни*. Светозар Николић у свом раду класификује именицу *раѝник* међу оне лексеме категорије *nomina agentis* које су настале од глаголских именица (Николић, 1966-1967: 68).

Именицом *разбојник* означава се особа која врши разбојништво (рус. человек совершающий разбой). Међутим, у српском језику код ове именице није јасна мотивна ријеч. Према мишљењу Ивана Клајна, мотивација је код ове именице замућена. И он наводи ријечи Марије Анчић Обрадовић, која пише да се „ријеч *разбојник* са становишта синхроније [...] може сматрати неизведеном, с обзиром на то да ријеч *разбој* у савременом српском језику не постоји“ (Анчић, 1975: 10–11, према Клајн, 2003: 160). С овим се тешко сложити будући да је ова ријеч с морфемског аспекта прозирна и састоји се од три, односно четири сегмента: *раз-*, *-бој*, *-ник* и *∅* наставка за облик. Овдје може бити у питању обрнута творба, усложњавање или декорелација која представља промјене у морфемској структури ријечи, када у ријечи остају исте врсте морфема, али се мијења карактер мотивације. Осим тога, иако се не може довести у творбено-значањску везу с именицом *разбојник*, именица *разбој* постоји као самостална лексема у српском језику.

Ако погледамо сљедећи цитат на староруском језику, видјећемо да у руском постоји директна веза између ријечи *разбой* (*разбојништво*) и *разбойник*.

Живаше же Володимеръ в страсъ Бжѣи. и оумножишася [зело] разбоеве и рѣша епѣи Володемеру. се оумножишася разбоиници. почто не казниши ихъ (89).³

Именицу *разбоиникъ* Светозар Николић сврстава у ред глаголских именица с префиксом (Николић, 1966–1967: 69). У овом је раду поменута именица *разбојник* сврстана у ред именица које су настале суфиксацијом, због тога што је именица *разбой* у коријену, којој је додат суфикс *-никъ*. Са синхроног аспекта није потребно да се коријен ове именице даље дијели на морфеме.

За именице у староруском језику *сѣрасѣѣникъ* и *вѣсѣѣникъ* (срп. *вјесник*) као мотивне ријечи наводе се и именица и глагол. У именици *сѣрасѣѣникъ* може се препознати именица *сѣрасѣѣ*, која може имати два супротстављена значења. С једне стране, именица *страст* може означавати 'мученички крај, подвиг', а са друге стране, 'порок, несрећу'. У основи именице *сѣрасѣѣникъ* налази се прво значење. Такође,

³ Цитирање на староруском језику врши се према издању *Лаврентиѣвская летопись* (Вып. 1: *Повѣстѣ временныхъ лѣтѣ*), Издательство Академии Наук СССР, Ленинград 1926–1928, док се цитирање на српском језику врши према *Повијестѣ минулихъ лѣтѣ или Несѣторовъ лѣтѣпис, ИКП „Никола Пашић“, Београд, 2003.*

сѣрасѣѣникъ се повезује и са глаголом *сѣрадаѣи* (Ерофеева, 2010: 94). А за именицу *вѣсѣникъ* мотивна ријеч је и именица *вѣсѣ* и глагол *вѣдеѣи*.

Према семантичким особинама, именице образоване датим суфиксом могу се подијелити у неколико група. Поред осталих значењских категорија, овај суфикс се користио за номинацију лица према њиховом односу према Богу и цркви. Овој врсти номиновања припадају именице: *вѣздержникъ*, *моученикъ*, *сѣрасѣѣникъ*, *ѣосѣникъ*.

За именице *сѣрасѣѣникъ* и *моученикъ* можемо рећи да су синонимичне. Као што смо рекли, код именице *сѣрасѣѣникъ* мотивирајућа ријеч *сѣрасѣѣ* у значењу 'страдање' означава мученички крај. У преводу овог дјела на српски језик именица *сѣрасѣѣникъ* преведена је као *мученик*.

Именица *моученикъ* има специјализовано религиозно значење. Она означава „реално биће или митско, које је хришћанска црква увела у ранг светих“ (Ерофеева, 2010: 93).

Именица *сѣрасѣѣникъ* се у *Повесѣи временных лѣѣ* појављује у дијелу који говори о страдању Бориса и Глеба, док се именица *моученикъ*, осим у овом дијелу текста, појављује и на другим мјестима.

Посебну групу именица чине оне именице које означавају лица која врше неку дјелатност.

Именица *данъникъ*⁴ именује лице повезано са трговачко-посредничком дјелатношћу. Када у рјечнику староруског језика погледамо одредницу *данъникъ*, налазимо следећа значења: 'сторожевой отряд; сборщик дани; платящий дань' (СДРЯ, 1989: 472). У тексту *Повесѣи временных лѣѣ* налази се само прво значење. У српском језику не постоји слична именица те се стога користи синтагма *сакуѣљач данка*.

Добрына же первоѣ изъѣма данъники [...] (166);

Добриња пак прије свега похвата сакуѣљаче данка (145).

Именица *насѣавник(ѣ)* означава особу која се бави просвјетном, васпитном дјелатношћу. Она је настала од глагола наставити (в. Николић, 1966–1967: 63), али у значењу 'показати пут, научити'.

У овом летопису именица *насѣавник(ѣ)* има сакралну семантику.

Радуиса ѿѣ нашѣ и наставниче [...] (149).

⁴ У тексту се примјећује недоследност у писању ове ријечи, те се среће *данъникъ* и *данникъ*.

Сакралну семантику има и именица *вѣсѣникъ*. Она се употребљава у ријечима пророка Исаије.

[...] ни соль ни вѣстникъ. но самъ Бѣ пришедеъ сѣт ны (70).

[...] Ни посланик, ни вјесник, већ сам Бог, дошавши, спасиће нас (63).

Именица *работникъ* у староруском језику означавала је особу која не обавља својом вољом неки посао. Ова именица означава особу која је у ропству или служи некоме. Тек од 17. вијека глагол *работашѣ* има данашње значење ријечи, тј. означава радну дјелатност (Черных, 1990: 92).

Посемъ же Володимиръ посла по всему граду глѣ аща не обрѣщѣа кто [заутра на] рѣцѣ бѣть ли оубогъ. или нищѣ. ли работникъ противенъ мнѣ да будетъ (83).

Затим посла Владимир по граду свом, говорећи: „Ако ли се ко сутра не нађе на ријечи - био богаташ или сиромаш, био просјак или роб - биће ми непријатељ“ (73).

У овом посљедњем примјеру можемо видјети да је староруској именици *работникъ* еквивалент у српском језику именица *роб*.

Такође, у преводу на српски језик налазимо на једном мјесту и именицу *радник*:

[...] изгибоше Египћани од Мојсија што раније бијаше радник њихов (12),

док се именицом *началникъ* номинује лице које је прво започело нешто радити, које је зачетник нечега. У српском језику ово лице именује се именицом *зачетник*.

Началникъ бо баше кумиротворенью Серукъ. твораш[ет]ь бо кумиры. во имана мртвхъ члвкъ (65).

А први који је почео да прави кумире бијаше Серух, прављаше кумире у част мртвих људи (58).

У *Повѣсти временныхъ лѣт* ексцерпирана је једна именица категорије *nomina agentis* образована префиксалним начином творбе – *суирошивникъ*.

У староруском језику именица *законопресѣуйникъ* настала је слагањем ријечи *законъ* и *пресѣуйникъ*, уз помоћ спојног вокала *о*. Она означава 'особу која је нарушила (преступила) закон'. У српском језику за превод ове именице користи се синтагма 'преступник закона'.

[...] сунт же имена симъ законопреступнико^м (95).

Ево имена преступника закона (84).

Суфикс *-шељ/-шель*

Суфикс *-шељ/-шель* по поријеклу је општесловенски. Овај суфикс је „служио искључиво за грађење имена радника“ (Николић, 1966–1967: 39).

Бовсуновска наводи да А. Меје и други научници сматрају да се суфикс *-шељ (-шель)* јавља варијантом индоевропског суфикса *-tor/ter* (Бовсуновская, 2010: 315). Она негира то становиште, с обзиром на то да је у старословенском постојао суфикс *-ter* у именицама женског рода, а упоредо са њим постојао је суфикс *-шељ* и наводи мишљење научника В. Маркова, који сматра се код овог суфикса јавља контаминација два именичка суфикса *-ш* и *-ель* (Бовсуновская, 2010: 315).

У систему именица *nomina agentis* суфикс *-шељ (-шель)* супротстављен је другим суфиксима по стилистичким карактеристикама, с обзиром на то да творенице датог типа припадају књишкој лексици, за разлику од именица са другим суфиксима (Бовсуновская, 2010: 316). Према мишљењу Јерофејеве, везан је за високи стил (Ерофеева, 2016: 56).

У руском и српском језику неуједначена је продуктивност датог суфикса. Иван Клајн наводи да је Александар Белић „у својим делима тврдио да је *-шељ* непродуктиван суфикс, а да се нове речи јављају само под утицајем руског“ (Клајн, 2004: 190). Док је, према мишљењу Ивана Клајна, овај суфикс умјерено продуктиван (Клајн, 2003: 190).

Све именице настале суфиксацијом уз помоћ суфикса *-шељ (-шель)*, мотивисане су инфинитивом глагола. Већина именица образована је од глаголске основе на *-и-*: ст. рус. *моучишељ (<моучиши)*, *родишељ (<родиши)*, *оучишељ (<оучиши)*, *служишељ (<служиши)*, *кормишељ (<кормиши)*; срп. *мучишељ (<мучиши)*, *родишељ (<родиши)*, *учишељ (<учиши)*, *служишељ (<служиши)*, *хранишељ (<храниши)*.

Староруска именица *руџашељ* образована је од глагола *руџашиса*. Еквивалент овој именици у српском језику јесте именица *увредишељ*.

[...] поставлю оуношю кназа имъ и ругатела ѿбладаюш^а ими (98).

Поставићу им младића кнеза, и увредитеља (ћу им поставити) да влада њима (87).

Именица *власѿель* у староруском језику образована је од глагола *власѿиѿи*.

Именица *ѿријаѿель* мотивисана је словенским глаголом *ѿријаѿи*.

Именице ст. рус. *оучиѿель* (срп. *учиѿель*), *моучиѿель* (срп. *мучиѿель*), *слоужиѿель* (срп. *служиѿель*) карактеристичне су по специјализованом религиозном значењу. Оне су биле распрострањене у похвалним словима, житијима и слично (Ерофеева, 2016: 56).

Именица *слоужиѿель* (*служиѿель*) имала је значење 'служитељ Бога' и оно је у *Повесѿи временных летѿ*, употријебљено у *Похвалном слове* о *Борисе* и *Глебе* (Ерофеева, 2016: 56).

Радујте се, небесни жители, у плоти анђели бијасте, једномислећи служитељи (Богу), пар једнообразни, светима једнодушан (86) [...]

Из наведеног цитата могуће је уочити да именица *жиѿель* (ст. рус. *жиѿель*) има специјализовано значење ('небески становник'), али је у староруском језику могла имати и стилски неутрално значење 'онај који живи негдје' (Ерофеева, 2016: 56), које ова именица има у савременом руском и српском језику. Ово значење именица *жиѿель* има у следећем примјеру, гдје је у српском језику именица *жиѿель* замијењена именицом *сѿановник*.

[...] внегда аще садеть на сонмищи съ старци и съ жители земли (58).

[...] када сједне у савјету са старцима и становницима земље (51).

Староруске именице *власѿель* и *кормиѿель* имају значење владара. Еквивалент именици *власѿель* у српском језику јетсе именица *владалац*. Суфикс *-лац* је карактеристичан за српски језик. Он се понекад јавља као алтернатива суфиксу *-ѿель*, као што је случај са наведеним примјером. Суфикс *-лац* не постоји у руском језику. Староруској именици *кормиѿель* преводни еквивалент у српском језику јесте именица *храниѿель*, што можемо видјети на следећим примјерима.

Се же оувѣдѣвъше людѣе. бе-щисла снидошаса. и плакашаса по нем боларе и акы заступника их земли оубозии акы заступника и кормителя (92).

Дознавши ово, без броја се људи сакупи и плака за њим - бољари као за заступником земље, убоги као за заступником и хранитељом (81).

„Дериват суфикса *-тель* – добијен путем морфолошке апсорпције осовинског *-и-* представља суфикс: *-итель*“ (Николић, 1966–

1967: 48). Овај суфикс срећемо у сложено-суфиксалној именици *Въседръжѣиѣ* (срп. *Сведржиѣиѣ*), која је настала у староруском језику од замјенице *въсе* (српски језик замјеница *све*) и глагола *дръжати* (срп. *држати*).

У корпусу срећемо двије именице категорије *nomina agentis* настале префиксалним начином творбе: *нейријѣиѣ* (<*иријѣиѣ*) и *ѣрародиѣиѣ* (<*родиѣиѣ*).

Суфикси *-еѣ* и *-аѣ*

Суфикси *-еѣ* и *-аѣ* развили су се од општесловенског суфикса *-ѣѣ*, вокализацијом самогласника у јакој позицији. Суфикс *-ѣѣ* се развио у руском језику у суфикс *-еѣ* (староруски *-еѣѣ*), а у српском језику *-аѣ* (ријетки случајеви са суфиксом *-еѣ*).

У нашем корпусу се налазе следеће именице настале суфиксалним начином творбе: ст. рус. *жреѣѣ*, *ѣисеѣѣ*, *ѣвореѣѣ*; срп. *жреѣ*, *ѣисаѣ*, *ѣвораѣ*. Оне су настале од глагола *жрѣѣи* (*жреѣи*), *ѣисаѣи*, *ѣвориѣи*.

Именица *жреѣѣ* има значење свештенослужитеља.

За разлику од претходних суфикса, гдје преовладава суфиксални начин творбе, са суфиксима *-еѣѣ/-аѣѣ* другачија је ситуација. Код овог суфикса преовладавају сложене и сложено-суфиксалне творенице.

Именице категорије *nomina agentis* настале су:

- слагањем (уз помоћ спојног вокала): *доухобореѣѣ* (*духобораѣѣ*), *иконобореѣѣ* (*иконобораѣѣ*)⁵, *скороѣисаѣѣ* (*скороѣисаѣѣ*),
- слагањем и суфиксацијом: *самовласѣиѣѣ* (*самодржаѣѣ*), *сѣрасѣиѣѣ* (*сѣрасѣиѣѣ*), *самовидеѣѣ* (*очевидаѣѣ*).

Именице с компонентом *бореѣѣ/бораѣѣ* (*духобореѣѣ/духобораѣѣ* и *иконобореѣѣ/иконобораѣѣ*) означавају невјерујућа лица која се одричу Бога, тј. припаднике јеретичких покрета духоборства и иконоборства који су дјеловали у првом миленијуму хришћанства.

Други сабор је у Константинограду са светих отаца 150 који проклеше Македонија духоборца и проповједаху тројицу јединосушту (71).

⁵ Именица *иконобораѣѣ* настала је слагањем компоненти *икона* и *бораѣѣ* (уз помоћ спојног вокала *о*). Ова именица има творбено значење 'бораѣѣ против икона'.

Са семантичког аспекта, у односу на претходне творенице, именица *сѣрасѣошѣреѣецѣ* носи позитивне конотације и означава онога који Христа ради трпи страдања, чиме су нарочито били обиљежени први вијекови хришћанства, током прогона хришћана. Она је синонимична именицама *сѣрасѣѣникѣ* и *моученикѣ*. У нашем корпусу преводни еквивалент именице *сѣрасѣошѣреѣецѣ* јесте именица *мученик*.

Тѣмже и мы должны есмы хвалити достоино стрѣпца Хѣва. молащеса прилѣжно к нама (96);

Ето зашто смо и ми дужни да хвалимо мученике Христове, молећи се прилѣжно њим (96) [...]

Именицом *самовласѣецѣ* у староруском се номинује лице које посједује 'државну титулу'. У српском језику ова се номинација врши именицом *самогржац*.

Суфикси *-шѣир*, *-шѣухѣ* и *-ѣка* (*-ѣка*)

Уз помоћ суфикса *-шѣир* суфиксалним начином творбе и са творбеним значењем 'онај који напаса овце' у српском језику образована је именица *ѣасѣир* (<*ѣасѣи*>).

У староруском језику од истог глагола уз помоћ суфикса *-шѣухѣ* образована је именица *ѣасѣухѣ*.

Уз помоћ суфикса *-ѣка* (*-ѣка*) суфиксалним начином творбе образована је именица *владѣка* (срп. *владика*). Као мотивација за ову именицу наводе се глаголи *власѣи* (Николић, 1966–1967: 83) и *владѣши* (ТЭРС, 2012, интернет).

Суфикс *-ар(ѣ)*

Суфикс *-ар(ѣ)* спада у непродуктивне суфиксе у нашем корпусу. Суфикс *-ар(ѣ)* представља словенску варијанту латинског суфикса *-arius* (Гернер, 1963: 10, према Клајн, 2003: 41).

Суфиксацијом уз помоћ суфикса *-ар(ѣ)* настале су следеће именице: ст. рус. *ѣоварѣ* (<*ѣовариши*>), срп. *кувар* (<*куваиши*>), *владар* (<*владѣши*>), *врачар* (<*врачѣши*>).

Именице образоване суфикс \emptyset суфиксом

Од глагола *врачати* у српском језику, осим именице *врачар*, која је настала суфиксацијом уз помоћ суфикса *-ар*, настала је и именица *врач*, у чијем образовању је учествовао \emptyset суфикс.

А Новгорођанин сјеђаше на прагу те куће, а врачар лежаше обамро, и удари њиме демон (110).

И вративши се у Кијев и проживјешу 4 године, пете године сјети се коња; од њега му, наиме, врачу бијаху казали да ће умријети (24).

Именица *пророк* (ст. рус. *пророкъ*) настала је суфиксацијом уз помоћ \emptyset суфикса од глагола *прорећи* (ст. рус. *проречь*). Светозар Николић поменути именицу сврстава међу именице у старословенском језику које су настале уз помоћ суфикса *-ъ*. С овом констатацијом тешко се сложити, с обзиром на то да је *ъ* у наведеном случају, и у старословенском и у староруском језику, означавао крај ријечи.

По сих же судаше Илии жрец. и [по] семь Самоиль прѣркъ (68).

А послѣје овога суђаше Илија-жрец, а послѣје овога Самуил пророк (61).

У корпусу су ексцерпиране следеће именице са \emptyset суфиксом настале сложено-суфиксалним начином творбе: *воевода* / *војвода* (<*вои водийи*), *вельможа* / *велможа* (<*велий мочь*).

3. ЗАКЉУЧАК

На крају овог рада можемо констатовати да је суфикс *-ник/- (ън)икъ* најпродуктивнији суфикс за грађење именица категорије *nomina agentis*, како у староруском тако и у савременом српском језику.

Такође је и суфикс *-шељ / -шель* продуктиван. У нашем корпусу може се видјети да се суфиксу *-шель* као алтернатива може јавити суфикс *-лац*, као у случају *власшель / владалац*. Именица *владалац* једина је ексцерпирана именица са суфиксом *-лац*.

У староруском језику суфикс *-ецъ* и у српском језику суфикс *-ац* имају уједначену продуктивност.

Суфикси *-ар / -аръ*, *-ика / -ыка*, као и *нулши* суфикс непродуктивни су у оба језика.

Већина именица творбене категорије *nomina agentis* настала је суфиксалним начином творбе. Осим суфиксалног начина творбе,

продуктивни су слагање и сложено-суфиксални начин творбе, док префиксални начин творбе није продуктиван. Уз помоћ префиксалног начина творбе настале су следеће именице: *суйрошћивникъ, не-иријашель, ирародишель*.

Највећи број именица категорије *nomina agentis* грађен је од глагола несвршеног вида.

Извори

- ПВЛ (1926–1928). *Лаврентијевская летопись* (Вып 1: *Повестъ временных лет*), Ленинград: Издательство Академии наук СССР.
- ПМЉ (2003). Косовић, Ненад, *Повијести минулих љета или Несџоров летопис*, Београд: ИКП Никола Пашић.

Литература

- Бовсуновская, А. И. (2010). *Nomina agentis* в двуязычных лексиконах XVII века. *Вестник Нижегородского университета им. Н. И. Лобачевского*, 1, 315–320.
- Вендина, Т. И. (2002). *Средневековый человек в зеркале старославянского языка*. Москва: Издательство «Индрик».
- Вићентић, Б. (2009). Синтакса именица *nomina agentis* у руском у поређењу са српским. *Славистика*, XIII, 137–149.
- Ерофеева, И. (2010). Личные дериваты с суффиксом *-(ън)икъ* в ментально-культурном пространстве языка русских летописей. *Вестник Омского университета*, 3, 91–97.
- Ерофеева, И. (2016). Функционально-семантические особенности производных субстантивов в текстах летописного жанра. *Вестник Волгодонского университета*, 2, 53–61.
- Клајн, И. (2003). *Творба речи у савременом српском језику (групи гео суфиксација и конверзија)*. Београд: Завод за уџбенике и наставна средства, Институт за српски језик САНУ, Нови Сад: Матица српска.
- Николић, С. (1966–1967). *Nomina agentis* у старословенском језику. *Јужнословенски филолоџ*, XXVII (1–2), 1–84.

Рјечници

- СДРЯ (1989); (1990); (1991); (2000); (2004); (2012). *Словарь древнерусского языка (XI–XIV вв.)*. Томови II, III, IV, VI, VII, IX, Москва: Институт русского языка им. В. В. Виноградова РАН.
- Черных, П. Я. (1999). *Историко-этимологический словарь русского языка*. Москва: Издательство «Русский язык».
- ТЭРС (2012). *Толково-энциклопедический словарь русского языка*. <https://slovar.cc/rus/tokl-enc/1460824.html>. Датум приступа 1. 6. 2020.

Драгана М. Маркович

СУЩЕСТВИТЕЛЬНЫЕ NOMINA AGENTIS
В ДРЕВНЕРУССКОМ И СЕРБСКОМ ЯЗЫКАХ
НА МАТЕРИАЛЕ ПОВЕСТИ ВРЕМЕННЫХ ЛЕТ
(ПОВИЈЕСТИ МИНУЛИХ ЛЬЕТА)

Резюме

В статье рассматриваются имена существительные со значением имени деятеля в древнерусском и современном сербском языках на материале «Повести временных лет». В нашей статье не исследуются существительные женского рода, а отглагольное имя существительное, обозначающее деятеля мужского рода. В этих именах существительных анализируются средства словообразования и их продуктивные типы. Предметом исследования является их сопоставление в древнерусском и сербском языках. Особое внимание обращается на имена существительные, образованные продуктивными суффиксами *-(н)ик / -(ьн)икъ* и *-шьель / -шьель*. О некоторых лексико-семантических характеристиках существительных важно говорить, потому что они различаются в древнерусском и современном русском и сербском языках. Особое внимание обращается на суффиксальный способ словообразования, как на один из самых продуктивных способов образования. Приставочный способ словообразования в нашем материале является самым непродуктивным, поэтому не анализируется подробно.

В статье речь идет и о непродуктивных суффиксах: *-шир, -шух, -ика (-ыка), -ар (ъ), ѿ*, но и о суффиксах *-ець, -ац*, которые одинаково продуктивны в древнерусском и сербском языках.

Ключевые слова: существительные *nomina agentis*, словообразовательные средства, сербский язык, древнерусский язык, *Повијесѣ минулих љета (Повестѣ временных лет)*